

Голові разової спеціалізованої вченої ради
ДФ 58.082.062
Західноукраїнського національного університету
доктору юридичних наук, професору
Мар'яні КРАВЧУК

ВІДГУК

**офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора
проректора з освітньо-наукової роботи Пенітенціарної академії України
Пузирного Вячеслава Феодосійовича на дисертацію
Грищука Максима Олександровича на тему «Правове забезпечення
антикорупційної діяльності: загальнотеоретичний аспект», подану на
здобуття ступеня доктора філософії у галузі знань 08 «Право»
за спеціальністю 081 «Право»**

Актуальність теми дослідження.

Подолання корупції є одним з базових завдань у поступальному розвитку України. Адже це явище негативно позначається як на діяльності державних органів та установ, так і на економіці, міжнародних відносинах, політичній стабільності тощо. Попри те, що держава вживає низку заходів, спрямованих на боротьбу з корупцією, на жаль, подолати це явище наразі не вдалося. Тому важливим напрямом діяльності держави є вжиття заходів, які спрямовані не тільки на подолання корупції, але й на запобігання фактам її прояву та виникненню обставин, які б сприяли корупційним виявам у різних галузях і сферах державного та громадського життя.

Відповідно важливість запобігання корупційним виявам є особливо значущим у процесі впровадження європейських цінностей на всіх рівнях державного та суспільного життя і становлення України в когорті провідних європейських держав, які мають досвід боротьби з корупцією і практику її запобігання.

Доречно зазначити, що і подолання корупції, і її запобігання є досить складним, адже корупція постійно розвивається, виражається в нових формах та просочується в нові сфери суспільних відносин. Крім того, незначна корупційна складова в діяльності багатьох державних структур не сприймається населенням як негатив, а є, на думку багатьох, швидше як форма вияву й реалізації владних повноважень; тож, відповідно, не потребує жодного впливу з боку держави. Відтак, діяльність суб'єктів, до повноважень яких належить вжиття заходів щодо запобігання корупції та боротьби з нею, ускладнюється й потребує застосування нових форм щодо протидії корупції, вдосконалення методів боротьби з нею, зобов'язує динамічно й системно реагувати на породжені нею виклики та використовувати такі форми і механізми протидії, які б відповідали не лише потребам часу, але й знаходились у площині правової визначеності та відповідності стандартам демократичного розвитку.

Варто зазначити також, що корупція є властивою для всіх країн, а тому важливо вивчати й використовувати досвід інших держав у питаннях запобігання корупційним виявам та застосування ефективних засобів боротьби з ними.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є комплексним дослідженням правового забезпечення антикорупційної діяльності, в результаті якого сформульовано низку наукових положень, що виносяться на захист:

Результати дослідження знайшли відображення в таких положеннях:

комплексно проаналізовано особливості організації та функціонування системи антикорупційної діяльності в Україні як соціально-правового явища на теоретико-правовому та практично-правовому рівнях на основі аналізу міжнародного законодавства і досвіду антикорупційної політики в окремих державах;

2) на основі аналізу практики застосування відповідальності за корупційні правопорушення запропоновано створити реєстр юридичних осіб, щодо яких відкрито кримінальне провадження, реєстр посадових осіб підприємств, щодо яких відкрито адміністративне чи кримінальне провадження за корупційні діяння;

доведено доцільність доповнення Закону України «Про запобігання корупції» положеннями про мету, завдання, принципи, суб'єкти, об'єкти, пріоритетні напрями, засоби та заходи антикорупційної діяльності держави;

4) сформульовані рекомендації щодо вдосконалення порядку реєстрації повідомлень про корупцію та фактів їх перевірки, а також визначені механізми протидії корупції, які варто запозичити Україні з досвіду антикорупційної діяльності інших країн.

Ступінь обґрунтованості наукових положень дисертації та їх достовірність.

Дисертаційна робота характеризується системним підходом до предмета дослідження. Структура дослідження, що обрана дисертантом, ґрунтується на класичному науковому підході. Виклад основного матеріалу дослідження є логічним, послідовним, спрямованим на досягнення поставленої мети і виконання завдань.

Для проведення наукового дослідження використовувалися загальнонаукові та спеціально-юридичні методи пізнання, а також їх поєднання, зокрема: діалектичний, системно-структурний, історичний, логіко-семантичний, формально-логічний, соціологічний і статистичний, прогнозування і моделювання, формально-догматичний, історико-правовий, порівняльно-правовий, метод тлумачення норм права.

Застосування діалектичного та системно-структурного методів дозволило проаналізувати сучасні наукові підходи до сутності понять «корупція», «антикорупційна політика», «антикорупційна діяльність», «політика у сфері запобігання і протидії корупції», «механізм протидії корупції» (підрозділи 1.1, 2.1, 2.2, 3.1, 3.2). Історичний метод дозволив прослідкувати генезу процесу виникнення та протидії корупції від найдавніших часів до сьогодення (підрозділ 1.2). Логіко-семантичний метод використано у процесі дослідження

характеристики сутності корупції та антикорупційної діяльності, характеристики її інституційної структури, при аналізі державної політики у сфері запобігання і протидії корупції, причин виникнення корупції в системі органів державного управління (підрозділи 1.1, 2.2, 3.1). Формально-логічний метод застосовано при аналізі змісту національних та іноземних нормативно-правових актів, які регулюють діяльність у сфері запобігання та протидії корупції (підрозділи 2.1, 3.1, 3.2). Використання соціологічного методу і статистичних даних мало допоміжну роль при дослідженні кількісних параметрів, при оцінці ефективності антикорупційної діяльності (розділ 2). Методологія прогнозування і моделювання дозволила окреслити основні необхідні новели до законодавства України про антикорупційну діяльність (підрозділи 2.1, 2.2, 3.2). Спеціально-юридичні формально-догматичний метод і метод тлумачення норм права застосовано при розкритті нормативно-правових засад здійснення антикорупційної діяльності, характеристиці інституційної складової національної антикорупційної політики, висвітленні особливостей державної політики та характеристиці механізмів протидії корупції в Україні, аналізі досвіду інших країн щодо правового забезпечення функціонування системи антикорупційної діяльності (розділи 2, 3). Використання порівняльно-правового методу дало можливість пізнати досвід організації і функціонування провідних інституцій у системі антикорупційної діяльності України, інституцій та механізмів антикорупційної діяльності низки інших країн (підрозділи 2.2, 3.3).

Обґрунтованість положень, сформульованих у дисертації, підтверджується критичним аналізом наявних літературних джерел. Дисертантом опрацьовано значний масив нормативно-правових актів, загальної та спеціальної національної та зарубіжної наукової літератури, що стосуються предмета дослідження.

Достовірність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, є незаперечною.

Висновки, що містяться в роботі, є дійсно новими, обґрунтованими на високому рівні та достовірними. Доречно відмітити повне та всебічне використання емпіричного матеріалу. Винесені на захист положення характеризують роботу як комплексне дисертаційне дослідження, виконане дисертантом особисто на рівні, що відповідає вимогам, встановленим для робіт такого рівня.

Рівень дисертаційного дослідження є високим із належним теоретичним і науково-методологічним рівнем виконання поставлених завдань. Подані в роботі дефініції, критерії та класифікації є зрозумілими і достатньо обґрунтованими, відтак їх застосування дозволило дисертанту аргументовано відстоювати власну позицію з багатьох дискусійних положень щодо визначення заходів запобігання корупційним виявам на національному рівні з урахуванням досягнень європейських держав.

Цілком підтримуємо запропоновані автором пропозиції до законодавства, спрямовані на підвищення ефективності антикорупційної діяльності, зокрема: наділити Координаційну робочу групу з питань антикорупційної політики повноваженнями моніторингу законодавства у сфері повноважень органів державної влади та місцевого самоврядування та зобов'язати її готувати

щоквартальний звіт Національному агентству з питань запобігання корупції про виявлені ризики;

2) створити реєстр підприємств, щодо яких відкрито адміністративне чи кримінальне провадження за корупційні діяння та недопущення таких підприємств до участі в державних закупівлях, тендерах та інше отримання замовлень з державного чи місцевого бюджетів;

3) з метою підвищення якості інформаційного висвітлення боротьби з корупцією реалізовувати такий комплекс заходів: а) систематично доводити інформацію для широкого загалу про результати антикорупційної діяльності в доступній для сприйняття формі та висвітлення ходу «гучних» справ з диверсифікацією інформаційних каналів, активне використання соціальних мереж; б) здійснювати інформаційні кампанії, націлені на сприяння посиленню позитивного іміджу антикорупціонерів як у приватному, так і в державному секторах; в) активізувати роботу в напрямі формування несприйняття корупції, передусім серед учнівської та студентської молоді, шляхом проведення навчально-просвітницьких заходів з інформуванням про останні успішні результати діяльності антикорупційних інституцій.

Значення одержаних результатів для науки й практики та рекомендації щодо їх можливого використання полягає у тому, що відображені в дисертації теоретичні положення, пропозиції та рекомендації можуть бути реалізованими у:

– науково-дослідній сфері – для наступних наукових досліджень проблематики антикорупційної діяльності в Україні та інших країнах;

– правотворчій сфері – під час підготовки та прийняття нових нормативно-правових актів та внесення змін і доповнень до чинних положень законодавства України у сфері запобігання та протидії корупції;

– правозастосовній діяльності – у практичній діяльності правоохоронних органів, насамперед спеціалізованих інституцій, наділених повноваженнями реалізовувати функцію запобігання та протидії корупції;

– навчальному процесі – під час розробки підручників і навчальних посібників, навчально-методичних матеріалів та викладання навчальних дисциплін «Теорія держави і права», «Історія держави і права України», «Історія держави і права зарубіжних країн», «Адміністративне право», «Кримінальне право», «Правові інституції України», «Міжнародне публічне право», «Охорона прав і свобод людини у публічному праві», що викладаються для студентів юридичних факультетів, а також при підготовці підручників та методичних матеріалів із зазначених дисциплін.

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації в опублікованих працях.

Положення, що викладені в дисертаційному дослідженні та виносяться на захист, розроблені автором особисто. Основні положення та результати дисертаційного дослідження викладені у дванадцяти наукових публікаціях, з яких: п'ять статей в українських фахових виданнях з юридичних наук, одна стаття у зарубіжному науковому періодичному виданні, індексованому в

міжнародних наукометричних базах, шість тез доповідей на міжнародних наукових конференціях.

Дискусійні положення і зауваження.

У цілому, позитивно оцінюючи значення дисертаційного дослідження та його зміст, варто зауважити про наявність деяких положень, що потребують додаткової аргументації або є дискусійними.

По-перше, викликає певні заперечення пропозиція автора про доцільність розширення поняття «корупційні діяння» та включення у цю категорію отримання винагороди, подарунка, подяки на суму понад 400 грн. Адже визначення чітко передбаченої вартості подарунка є нелогічним в умовах нестабільності національної грошової одиниці, а тому доречно визначати відповідну вартість в одиницях, які систематично переглядаються, наприклад, у сумі, кратній неоподаткованому мінімуму доходів громадян, що визначається в розмірі податкової соціальної пільги.

По-друге, аналізуючи на с. 79–80 підстави звільнення від кримінальної відповідальності, в тому числі й за вчинення корупційних правопорушень, автор не вказує, які зміни і доповнення доречно внести до Кримінального кодексу України для забезпечення дієвості кримінальної відповідальності. Тому доречно під час публічного захисту визначити недоліки й переваги правового регулювання підстав звільнення від кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення.

По-третє, на с. 82–85 дисертант аналізує положення ст. 368-2 КК України «Незаконне збагачення» та зазначає, що норма була декриміналізована рішенням Конституційного Суду України (КСУ) від 26.02.2019 р. № 1-р/2019 Конституційного Суду України (КСУ) від 26.02.2019 р. № 1-р/2019 як така, що не відповідає Конституції України та практиці Європейського суду з прав людини. Виходячи з того, що фактично проблема кримінальної відповідальності за незаконне збагачення існує і потребує свого розв'язання, доречно було б на публічному захисті подати авторське бачення змісту такої норми.

По-четверте, на с. 89–91 автор подає узагальнений аналіз правового регулювання адміністративної відповідальності за правопорушення, пов'язані з корупцією. Проте, на жаль, не відзначає недоліків такого регулювання (наприклад, наявність великої кількості приміток до норм, юридична сила яких не визначена; нечіткість опису об'єктивної сторони порушень, що ускладнює адміністративно-правову кваліфікацію; нерозв'язаність питання про можливість неможливості звільнення від адміністративної відповідальності при малозначності правопорушення тощо).

По-п'яте, при аналізі Антикорупційних стратегій на відповідний період автор відзначає (с. 96–98), що в Антикорупційних стратегіях акцентується увага на недостатній ефективності попередньої, але реальних пропозицій, спрямованих на підвищення дієвості такої стратегії, не подає. Цю прогалину варто було б усунути під час публічного захисту.

По-шосте, на с. 100–103 автор виокремлює низку проблем, які виникають у процесі практичної діяльності Національного агентства з питань запобігання

корупції, але не пропонує жодних шляхів їх розв'язання (організаційних, методичних, нормативних тощо).

По-сьоме, на с. 116–117 автор цілком слушно відстоює позицію про доцільність проведення аудиту діяльності Національного антикорупційного бюро України. Але форми, строки, умови і порядок його проведення при цьому дисертант не визначає.

По-восьме, на с. 118 автором подається аналіз проблем у діяльності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури і Національного антикорупційного бюро України, які мали місце на початкових етапах їхньої діяльності. Безумовно, дослідження цих проблем є важливим, щонайменше, для запобігання таким проблемам у майбутньому. Проте видається, що важливим є також аналіз правових, організаційних та інших проблем, які виникають у відповідних інституціях на сучасному етапі.

Разом з тим зазначені зауваження не мають принципового характеру і не можуть істотно знизити загальну позитивну оцінку дисертації.

Загальний висновок.

Дисертаційна робота Грищука Максима Олександровича на тему «Правове забезпечення антикорупційної діяльності: загальнотеоретичний аспект», подана на здобуття ступеня доктора філософії у галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право», є самостійною завершеною науковою працею, містить нові науково обґрунтовані результати проведених досліджень, які розв'язують конкретне наукове завдання, що має істотне значення для юридичної науки, відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а її автор Грищук Максим Олександрович заслуговує присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

**доктор юридичних наук, професор
проректор з освітньо-наукової роботи
Пенітенціарної академії України**

Вячеслав ПУЗИРНИЙ

Підпис Пузирного В.Ф. засвідчую.

Начальник відділу документального забезпечення,
архівної справи та роботи зі зверненнями громадян
Пенітенціарної академії України

Світлана ПРИЩЕПА